

nek gyakorlása érdekében javasoljuk, hogy az SZMSZ elkészült tervezetét az iskolaszék erre vonatkozó álláspontja ismeretében fogadja el a szakalkalmazotti értekezlet.

Egyetértési joggal rendelkezik az iskolaszék a házirend elfogadásakor is.

Az ÁMK-t működtető különböző szervezeti egységek a közönségforgalommal, látogatói igénybevétellel kapcsolatban eltérő szabályozottságot igényelnek. Az ÁMK-ban működő iskolaszék ezekben kellő differenciáltság figyelembevételével gyakorolja egyetértési jogosítványát.

Az iskolaszéknek végül a vállalkozás alapján folyó oktatás és az azzal összefüggő szolgáltatás igénybevétele feltételeinek meghatározásakor és a bevétel felhasználási jogcímének megállapításakor is egyetértési joga van.

Ez az egyetértési jog az éves költségvetés tervezésekor és a gazdálkodás eredményeiről szóló beszámoló ismertetéséhez kötődik, s jelentős mértékben függ az ÁMK gazdálkodásának formai sajátosságaitól (folytat-e az vállalkozói tevékenységet vagy sem, bevételkötelezett-e stb.) Az egyetértési jog gyakorlásakor figyelemmel kell lenni a kollektív szerződésben foglaltakra is.

Az iskolaszék egyetértési jogán túl véleményt nyilváníthat az ÁMK működésével kapcsolatos valamennyi kérdésben.

Belátható, hogy az ÁMK iskolája számára ez a kiterjesztés (a nevelési-oktatási területről a szolgáltatások és a működés egészére) a biztonságot és a nagyobb hatékonyságot jelenti. Az ÁMK külső szervekkel kötött szerződésekben jogi alany lehet, egységes költségvetés, esetleg közös feladatterv készül, azonos tereket, eszközöket több funkcióra vesznek igénybe stb.

ESZIK ZOLTÁN – KOVÁCS LÁSZLÓ

Hol volt, hol nem volt...

Önképzőkör–Önképző társaság–Szakkör

Volt egyszer egy iskolai ifjúsági egyesület, amely az idősebbek, néhány szerencsés esetben (ha akadt egy-egy bátrabb tanár) a fiatalabbak emlékezetében is él még. Különböző tárgyú dolgozatokat, kisebb szépirodalmi munkákat, verseket írtak a tagok, és munkáikat a közösség előtt felolvasva egymást megbírálták, a műveket szabadon megvitatták, siker esetén „érdemkönyv”-be írásra méltónak találták, vagyis az utókor számára is megőrizték; munkáikból gyűjteményes köteteket adtak ki, régebben kéziratos, századunkban már inkább nyomtatott ifjúsági lapokat szerkesztettek; helyenként és időnként színelőadásokat, irodalmi és zenéket rendeztek; a „hivatalos” iskolai könyvtártól független könyvtárat hoztak létre, amelybe a maguk ízlése és óhjaja szerint gyűjtötték a legújabban megjelent könyveket, járatták a nekik érdekesnek tűnő lapokat és folyóiratokat; ott, ahol a múlt századi demokratikus és szabadelvű hagyományok is éltek még, szótöbbséggel választották meg az egyesület vezetőit: az ifjúsági elnököt, titkárt, ha szükségét érezték, egész választmányt, különböző részfeladatokat vállaló tagokkal.

Az írni-olvasni-beszélni igazán szerető diákok tömörülése volt az ilyen egyesület, s egyben a benne részt vevők számára a demokratikus közösségi élet iskolája is. Az önkéntesség volt az alapelve minden ilyen diákcsoportosulásnak, amelynek a működésére vállalkozó kedvű, a diákokat szerető tanárelnök felügyelt (és tartotta értük a hátát, ha kellett).

Ezt az – elsorolhatatlanul sok irányú szellemi tevékenységet biztosító – ifjúsági egyesületet nevezték (az 1867-i kiegyezés korától kezdődően) általában *önképzőkörnek*. Általában, mert a még régebben keletkezett „önképzőkörök” közül néhány (a soproni Magyar Társaság, a pápai Képzőtársaság) megőrizte régi híres nevét.

Eredetileg ugyanis nem körök, hanem társaságok kezdtek munkálkodni szerte a hazában Soprontól és Pozsonytól Nagyenyedig, Eperjestől Szegedig, ifjúsági megvalósulásaként a Magyar Tudós Társaságnak, amely a felvilágosodás korában még csak „jám-bor szándék”, de a reformkor kezdetén Széchenyi nemes ajánlata nyomán már élő példakép volt.

Ezeket a régi társaságokat folytatták – változott névvel – az önképzőkörök, egészen a bolsevista diktatúra 1948-i, mindenféle iskolai egyesületet eltörlő rendeletéig. Ekkor azután megalkották, és iskoláinkban egyeduralkodóvá tették a maguk monolitikus, egy központból irányított „ifjúsági” szervezetet (DISZ, KISZ).

Maga a múlt századvégi átalakulásról, írtam a reformkori diáktársaságokat tárgyaló monográfia (1963.) „kitekintés”-ében: reformkori „veszélyes” társaságok helyett csak – főleg versfaragással foglalkozó – „ártatlan” körök alakultak. Úgy gondolom ma is, hogy a soproni és a pápai társaság névőrzésében volt talán valami ellenzéki a századvégi kortűnettel szemben, bár természetesen – mint látni fogjuk – ezeknek a tagjai is koruk gyermekei voltak.

A társaságok oldalán Kazinczytól Kölcseyéken át Petőfiig

Hogyne őrizték volna régi nevüket a soproniak, hiszen „az első magyar ifjúsági önképzőkör” néven számon tartott, lexikonokban is így emlegetett társaságukról a nagy irodomszervező, Kazinczy Ferenc azt írta nekik 1793-ban, amikor a diákok tiszteleti taggá választották, hogy „a Sopronyi Társaság az, amiből mindent várok”, és hogy „nem sokára valamely munkám homloklevelére függesztem ezt a megtiszteltetésemet”. Valóban: az akkor megjelent Stella-fordítás címlapján a neve alá odanyomtatta, hogy a Soproni Magyar Társaság tagja. Ilyen régi társaság patinás nevét igazán kár lett volna körre „szelidíteni”.

Most, amikor végre újra szabadon alakulhatnak a régihez hasonló, az ifjúság önképzését célul tűző egyesületek iskoláinkban és iskolákon kívül, úgy gondoltuk néhányan (pedagógusok, tudományos dolgozók és más, az ifjúság szabad, demokratikus nevelődését segíteni kész „öregek”), hogy a nagyobb hagyományú, régebbi múltra visszautaló (nyelvérzékünk szrint is komolyabb tömörülést jelentő) társaság elnevezést ajánljuk az érdeklődő fiataloknak és az ifjúság szolgálatára kész tanárelnök-jelölteknek, nem pedig a későbbi keletű kör nevet. E gondolat jegyében született ez az írás. A közkeletűbb szó „önképző” előtagját viszont szívesen meghagynók, mert ez utal arra a diákérdeklődésen és önkéntességen alapuló munkára, amely az újraindítandó, feltámasztandó társaságokat – reményeink szerint – jellemezne. Ez a mindenirányú, széles körű, korszerű nemzeti művelődés lenne, amely a felvilágosodás korában leghíresebb iskoláinkban az ifjúság kezdeményezésére, kiváló tanárok által támogatva megindult; később, a reformkorban megerősödött, és ekkor már mindazok a jellemző vonásai kialakultak, amelyeket bevezetőül felsoroltunk.

A magyar történelem egyik legszebb korszakaként emlegetett reformkornak ezt a mozgalmát, amely egy szabadelvű, polgári társadalom kialakításához tette meg az első lépéseket, szeretnénk példaképpen odaállítani mai ifjúságunk elé olyan bizalommal és ifjúságunk jobbjába vetett hittel, amilyennel Kölcsey viszonozta 1834-ben a sárospataki társaság által neki küldött, munkáikból összeállított könyvecskét:

„Lehetetlen, fiatal Barátaim! hogy Társaságtok nevében, a Titoknok által számomra küldött Parthenonért köszönetet nem mondjak; s egyszersmind ki ne jelentsem az örömet, melyet mindannyiszor érzek, valahányszor magyar ifjakat látok, szépet, jót, nemest magok elébe cél gyanánt tűzni, s elérésére közös erővel törekedni. Az én hazám, ez a mi kedves hazánk sok minden híjával van; de vigasztal a remény, hogy a serdülő ifjúság igyekezni fog gazdagabb jövőndőt felhozni. Igenis, szeretett Barátim... ne feledjétek el

soha, hogy a hazáért minden lehetségeest tenni szent kötelesség, de tenni csak hű keblű egyesületek által lehetséges... Fogadjátok el áldásomat; éljetez szerencsésen; emlékezzetek ezentúl is rólam, a férfiról, ki felette keveset tehetett, de sokat s vérző szívvel küzdött. Pozsony..."

Hasonlóan megilletődött hangon válaszolt Wesselényi Miklós is annak a küldöttségnek, amely ugyanabban az évben a kolozsvári unitárius kollégiumi diáktársaság nevében a névnapján köszöntötte: „Akinek bölcsőjétől fogva a Haza a bálványa, s keblében a hazaszeretet lángolt, lelki örömmel nézi az ifjak ilyen lelkesedését... Vigyék meg azon Társaságnak, vigyék meg és mondják meg minden ifjakkal, hogy én azon a pályán, melyen indultam, melyen hazám boldogságát előmozdítani törekszem, oly erősen, oly férfiasan állok, hogy engem sem az önkény, sem az erőszak vagy ajándék el nem tántorít... Vigyék meg Társaságuknak, hogy szretem én, midőn az ifjak önművelődésre önként egyesülnek;... Köszönöm, ifju Barátim! barátságukat, köszöntöm és tisztelem Társaságukat és iskolájukat!"

A fél évszázaddal a soproni után keletkezett pápai Képzőtársaság is büszkélkedhetett (1948-ig) azzal, hogy első tagjai közül Petőfi így halhattlanította: „Édes örömmel függök serdülő Képzőtársaságunk növekedésén, és az valóban növekszik”. Őt is tiszteleti tagjává választotta a pápai társaság, mint a soproni Kazinczyt, és pedig nem is akkor, amikor már országos hírnévű költő volt, hanem amikor 1842 őszén odahagyta Pápát, hogy a vándorszínészek közt próbálja ki tehetségét. Nem kétséges, hogy mit mondana, ha tudná, hogy éppen a nevét „lobogó”-juknak hazudók vetettek véget – többek közt – a Képzőtársaság (a szabad diákegyesülések) növekedésének. Később, a „puha diktatúra” idején voltak ugyan már elszigetelt próbálkozások az önképzőkör feltámasztására, de tudtommal csak ideig-óráig tartottak. Jól tudom (hiszen jelen voltam), hogy a soproni és a pápai diákok és tanáraik megünnepezték egykori társaságuk alapításának 200., illetve 150. évfordulóját, de csak szűk, helyi körben. A sajtó, amely úgy „elkényeztetette” a régi társaságokat, nem figyelt fel az évfordulókra, s közéletünk „kiválóságai” sem tisztelték meg érdeklődésükkel a diákokat, mint a régi társasági örömmünnepeken. Pedig már túl voltunk a „rendszerátváltáson” is, és a diákok, meg a magyar szakos kartársak részéről felkészülésben és lelkesedésben nem volt hiány. Minha Erdélyi János töprengése jutott volna osztályrészül nekünk is, akik e régi értékeket sajnáljuk. A Bach-korszakban mint sárospataki tanár (rég iskolája adott neki menedéket egy ideig tartó bujdosás után, mert 1848-49-ben a Nemzeti Színház igazgatója és a Respublika c. politikai lap szerkesztője volt) egykori tanárelnöke, akkor már tanártársa sírjánál mondotta szépen méltatva a szabadságharc után némaságra ítélt társaságot is: „... ez anyaiskola ifjai közé behatott a lélek, s ma már csak emlékezet az..., hogy itt egykor az iskolai tanítványokból egy nyelv-művi társaság ülésezett, tanácskozott, két taná jelenlétében... Engem ez idők felé nyájas emlékezet ragad vissza, s most, midőn módomban volna már, eleget aggódom rajta: nem illik, vagy nem szabad-e mai nap úgy szólni nekem, vagy nem tudok-e úgy lelkesíteni, mint tadtak bennünket akkor... tanárelnökeink; eleget kérdem: vagy talán megváltozott az idő s benne az ifjúság szelleme is?”

Szeretnénk, ha minket is megcáfolna jövő, mint annak idjén Erdélyi Jánost. Hogy az ifjúság szelleme, a szabad önképzésre való halama és a társaságra való igénye nem változott meg, azt az mutatja, hogy egy évvel a temetési beszéd után, 1855-ben már újra vezették a társaság jegyzőkönyveit. Tíz év múlva már egy kis kötetten jelentkeztek (Emlékkönyv. Kiadja a sárospataki főiskolai ifjúsági önképzőtársulata. Sárospatak, 1863. Benne Erdélyi János „tiszteleti tag” rövid írása a társaság múltjáról.)

Kétségtelen, hogy ma már csak a 60-80 év közötti öregeket ragadhatja „nyájas emlékezet” önképzésük régi szabad társaságai felé (Erdélyi János épp 40 éves volt), és a közben eltelt hosszú évtizedek miatt – Babits szavaival szólva – „a vak Megszokás” is másfajta egyesületek felé tereli azt, aki a tereléshez szökött hozzá, „a süket Hivatal” pedig – mint létni fogjuk – sohasem lelekesedett a diákok szabad társaságaiért.

A társaságok jelentősége művelődésünkben

Kérdezhetné valaki, hogy vajon csakugyan olyan jelentősek voltak-e ezek a reformkori társaságok a magyar nemzeti művelődés és a kezdődő polgárosodás szempontjából,

mint a fenti ünnepélyes nyilatkozatokból tűnik. Hogyan látták szerepüket maguk a társaságokban részt vevő ifjak? Amikor 1840-ben a soproni Magyar Társaság már ötven éves jubileumát ünnepelte, azt mondta a társaság akkori titoknoka, hogy az alapítók „eszközt nyújtottak, ... módot, ösztönt a művelődésre”, ők pedig „példájukon gyulladván” folytatták az alapítók által kezdett munkát. „Művelődés volt az ő jelszavuk - mondta –, s elöl mentek egy nemzet előtt útmutatásukkal, lelkesítésükkel ők s némely más rokonérzetű honfitársaik”, s hozzáfűzi: „Ők voltak alkotói jelen századunk jelszavának, mely mindenütt a burgalom s lelkesedés hangján kiáltja: >Ébredjünk! Haladjunk! Művelődjünk!<

Korszerű művelődésre, önművelődésre – meggyőződésünk szerint – mai ifjúságunknak is nagy szüksége van. A kétszáz év előtti alapítók példáját – reméljük – ők is úgy értékelik, mint az ötven évre visszatekintő diák-titoknok: „Érezték ők már korán a tudományos műveltség méltóságát, fenségét s báját, azért kívánták azt századunk lelkébe s legközelebb a mi kebleinkbe becsepedtetni.” Végül öntudatosan megállapítja, hogy a soproni Magyar Társaság hű maradt az alapítók elveihez, jelszavukhoz, „s hogy törekedése csüggetlen volt, ... annak bizonyosságát a mai nap mutatja, mely az ötven éves intézetet még létezni látja. Nem is létezhetne ez – mondta –, hacsak a művelődés vágya, amelyből csírádzott, folyvást nem övedzené.”

A művelődés vágya visszhangzott az egyes társaságok jegyzőkönyveiben, a róluk szóló – meglepően nagy számú – hírlapi, folyóiratbeli tudósításban is. A sok érdekes méltatás, híradás közül hadd idézzük 1847-ből az Életképek soproni levelezőjének véleményét, aki kifejti, hogy „Ilyes körnek legközelebbi célja: tökéletesülés a magyar nyelvben, miként az a művelt embernek írnia, beszélnie kell.” (Vegyük figyelembe, hogy a magyar nyelvet nem tanították, s az oktatás nyelve is a latin volt középiskoláinkban!) Rokon vele: a munkálkodásra ébresztés és munkához szoktatás. Másod cél, mint amazoknak következménye: az ész- és szívképzés, mikre eszközül szolgálnak: az olvasás, írásbeli dolgozatok, kölcsönös bírálat, eszme-csere és szavalás...”

Az abszolutizmus a társaságok ellen

A lap levelezője hozzáfűzi még ehhez: „Valóban sajnós, ha ily ártatlan és hasznos célú társulatok felsőbb helyen félreértetnek.” Akkor ugyanis már több mint két éve megjelent a társaságokat betiltó rendelet, amely hivatkozott a korábbi, az országgyűlési ifjak, Wesselényi és Kossuth bebörtönzésekor, 1837-ben kelt betiltásra. Ezt – mint az 1845-i rendelet rosszallóan szövege teszi – főleg egyes protestáns iskolák még mindig nem vették figyelembe.

Országos felzúdulás követte ezt az új betiltást. Nemcsak az iskolákat fenntartó protestáns egyházak tiltakoztak ellene (tanügyi autonómiájukra hivatkozva), hanem a megyék túlnyomó többsége is. A bátrabb társaságok most sem engedelmeskedtek. A pozsonyi és a soproni társaság szokásos évzáró nyilvános örömműsorát még 1847 nyarán is megrendezte, s a fővárosi lapok dicsérően írtak is az ünnepi műsorokról. Az Életképek jelenti például Sopronból: „Az ünnepély színhelye, a főtanodai szónokterem alkalmilag egyszerű csinnal díszített, jelesb szónokaink és koszorús költőink, úgy egyéb ünnepelt művészeink arcképe foglalván el a zöldfüzéses falazatot.”

A tudósító látta, de óvatosan elhallgatta, így mi csak a társaság kéziratos jegyzőkönyvéből értesülhettünk, hogy kiknek az arcképével díszítették a diákok „alkalmilag” a termet. A „szónokszerű felett” három „jelesb szónok”, és pedig Deák Ferenc, Kossuth Lajos és Wesselényi Miklós „nagyobbszerű képe” függött; mellette jobbról Petőfi Sándor, Vörösmarty Mihály és Garay János „kisebbszerű képe” volt látható mint „koszorús költőké”; balról ugyancsak az ellenzék vezéralakjainak képénél kisebb méretben mint „egyéb ünnepelt művészeink” Liszt Ferenc, Barabás Miklós és Dendvay Márton képe nézett le az örömműsor közönségére. Jelképezték azt is, hogy a társasági tagok érdeklődése nem állt meg nyelvnél, irodalomnál és a tudományos ismeretknél, hanem az ide összegyűlő diákok a zene, a képzőművészetek és a színművészet iránt is fogékonyak voltak. Nemcsak a könyvtárak látogatása volt céljuk, hanem a hangversenyeké, a kiállításoké

és a színházaké is. Erre készültek önképző társaságukban a példaképeik által mutatott irányban tájékozódva.

„Felsőbb helyen” nem is értették tehát félre a társaságokcélját amikor betiltották őket. (Jól tudta ezt bizonyára az Életképek levelezője is.) Hiszen a hatalomnak nem volt szívügye sem a magyar nylevű, polgári művelődés, sem egy demokratikus, polgári társadalom kialakulása. A Helytartótanács még nem „reszketett” ugyan, mint jó félévvvel később, a márciusifjak felléptekor, hanem épp az említett örömmünneppel egy időben fogalmazta már őfelsége, a király számára a társaságokért kiálló iskolafenntartókkal és megyékkel homlokegyenest ellenkező „alázatos” véleményét: „... tagadhatatlan lévén, miszerint a tanulóknak ily társulatok végetti szövetkezése, az azokkal válhatlan kapcsolatban álló gyűlésezések, vitatkozások és ezekből eredő súrlódásoknál fogva, könnyen tévutakra vezethet, az ifjakat valódi rendeltetésüktől elvonja, s általában a közoktatás céljaival össze nem egyeztethető, (!!!) jelenleg sem látszik fennforogni semmi alapos ok, mely az iskolai növendékek ilyenén társulati alakot viselő egyesülésének szabad (!) keletkezését és létezését ajánlhatóvá tenné...”

Ez a hivatalos felfogás szöges ellentétben állt tehát mindazzal, amit a társaságokat pártoló írók és államférfiak (Kazinczytól Kölcseyen át Wesselényiig Kossuthig meg Sze­meréig, majd Petőfi nemzedékéig, hogy csak néhányat említsek a kiemelkedő támogatók közül), azután a diákokat bátorító és vezető tanárelnökök, végezetül maguk a társaságokat alapító, azokban részt vevő diákok vallottak. Csak egy tanárelnököt hadd szólaltassunk meg itt közülük, Petőfi és Jókai magasztalt tanárelnökét, Tarczy Lajost, az akadémia tagját, egyik első hegelianus filozófusunkat: „A dunántúli ref. főiskola növendékei közül némely lelekesebbek” kezdeményezték egy képző társulat alakítását, s őt kérték fel tanárelnöknek, írja a társaság Tavasz c. zsebkönyvének az előszabában. „Mint ifjúság barátja engedtem a meghívásnak, úgy lévén meggyőződve, hogy csak a magányszorgalom minél hívebb ápolása s élesztése által lehet az értelmi sílyt folyvást magasabb fokra emelni, mire nekünk magyaroknak oly kiváltképpen szükségünk van... Ugy voltam s vagyok meggyőződve, miképp az ifjak közti véleményközlés, eszmezsúrlódás – azon kívül, hogy folytonos gyakorlás által a gondolatok elmondásában bizonyos bátorságot s ügyességet teremt – az egyes tárgyakról nézetet hatalmasan tisztítja, sőt némely tán örökre rejtve maradt magvakat is csírádzásra bír.” (Az új betiltásnak a pápaiak sem engedelmeskedtek, utolsó jegyzőkönyvezett gyűlésüket épp 1848. március 15-én tartották. Utána már mással voltak elfoglalva: mindenekelőtt két nappal később külön kinyomtatták a Főiskolai Nyomdában, melynek szintén Tarczy volt az alapítója s felügyelőtanára, a Tizenkét pontot és a Nemzetidalt, majd rövidesen önként jelentkeztek honvédnek.)

Szabadelvű és tekintélyelvű gondolkodás, szabad, korszerű polgári társadalom vágya egyfelől, és a régihez, a felülről irányítotthoz való merev ragaszkodás másfelől, fogalmazódott itt meg a két szemben álló, kibékíthetetlen nézeteket valló táborban. Azt hisszük, hogy az önképző társaság elnevezés jól utalna ma ezekre a demokratikus és szabadelvű, a szabad művelődést serkentető hagyományokra, amelyekre mint erőforrásra, követésre érdemes példára hivatkozhatnának a mai, korszerűen művelődni vágyó fiatalok.

Különösen fontosnak éreznők ezt a messzebb múltba visszamutató elnevezést azért is, mert az önképzőkör név megjelenése után (ez is messze múlt ma már, hiszen a „boldog” békés milleniumi évekre utal) a gombamódra elszaporodó önképzőkörök nagy részében – mint már utaltunk rá – költői próbálkozás, „versfaragás” egyeduralkodó lépett a sok irányú művelődés helyébe. Az ilyenféle körökről mondta ünnepi beszédében Németh László a pápai Képzőtársaság centenáriumán, hogy „az önképzőkör csaknem becsületsértésbe kívánczozó szó, melyet az iskolából kikerült ember többnyire csak akkor vesz a szájára, ha gúnyolódni, kisebbíteni akar... Az önképzőkörök ezt a rossz hírüket, azt hiszem, mint költők kötődésiés frázisok gyakorlóterei szerezték meg.” (Kiadatlan tanulmányok, 1968. I. 642. Gondban is lehetett, hogy hogyan mondja el véleményét, hogyan mutass be a maga elgondolását a helyes, értékes önművelődésről, ha netalán verselgető önképzőkörrel találkozik pápai diák-vendéglátói körében is. Először guyanis elhárította magától a megtiszteltetést, és csak a képzőtársaság választmányának szinte postafordultával megismételt kérésére vállalkozott az ünnepi beszédre. A délelőtt hallottak

megnyugtathatták, mert olyasmit talált a pápai Képzőtársaságban, amelyet ő is ajánlott, amelyet a hódmezővásárhelyi református gimnáziumban már korábban megismert.

De halljuk magát Németh Lászlót, aki azon melegében beszámolt tapasztalatairól Hídbeli krónikájában: (Sorskérdések, 1989.676-79.: „Az ünnepélyt igen tanulságosan rendezték: négy nemzedéket vonultattak fel, s hagyták, hogy az emlékezés ürügyén bemutassák magukat...bemutatónk a jelenlegi püspökkel kezdődött... Az ötven-hatvan év előtti kollégiumról beszél; a lányokról, akik szerelemre és versre gyűjtötték a képzőtársulat tagjait.”

Felújul a régi, művelődő társaság

„A harmadik öregdiák a harmicas évek elején volt képzőtársasági tag... Ekkor már a Választ és a falukutató írókat olvassák; Bohrról értekeznek, és finnül tanulnak. Ez a szónok... csak a tényekkel akar hatni: ez történt, ezt csináltuk. Nekem tetszik: az Eötvös kollégium széniora; de azért az sem ment kárba benne, hogy bennünket olvasott, s Pápán járt iskolába. És utoljára a mai képzősök. A pályamunkáikból olvasnak fel. Egyikük a Pápa vidéki Baranyáról; a másik a községbeli kuruzslóval folytatott interjúból. Milyen ízes, jó humorú gyerek volt ez. ...Az emberek csak beszámoltak, emlékeztek, s a szakadék mégis felnyílt, s ott ásított a banketten, ott délután is ... A vendégeknek látniuk kellett, hogy a mostani fiatalok: más költés... könyvkiállításukon az egész új magyar irodalmat összehordták... költés Volt, akinek tetszett, volt, akinek ne. Úgy érezték, hogy a nagy pápai tradíciók megszakadnak. Aki a délutáni ünnepség zárószavát mondta, féltette is a gyökeket.”

Az akkori legidősebb nezedéknek – megítélésem szerint – az volt a tévedése, hogy a „gyökereket” a maguk diákkorában keresték, pedig azok Pápán is vagy hatvan évvel korábbra nyúltak le, másutt még régebbre. Abbn a teremben, amelyben a kortárs irodalom művei voltak középre kirakva (amit Németh László is említésre tartott érdemesnek), volt körben a fal melletti tárolókban egy történeti kiállítás is a Képzőtársaság száz évéről, s a tárolók fölé nagy betűkkel fel volt írva mint az egészet összefogó és a kiállítást rendezők igazát bizonyító egy mondatos üzenet, 1845-ből (idézet egy ifjú vidéki tanító, volt sikeres képzőtársasági tag leveléből, akit tiszteleti taggá választottak): „Ne akarjunk továbbá mindnyájan költők lenni; tapintson kiki szívére, s ismerje el, hogy benne költészeti művek írására sem valódi kedve, sem szellem nincs!”

A tehetség nélküli versfaragás elutasítását elismerően nyugtázta a meghívott Németh László ir: „Délután Karácsony Sándor a régi ...kollégiumokról beszélt. Utána én. De ez csak olyan ünnepi beszéd volt. Elmondtam, milyennek kell az önképzőköröknek lenniük. De azt ezek jobban tudták, mint én: megcsinálták. Még abban is utánuk kullogtam, hogy verselő önképzőkörök ellen elmélkedtem. Ezek már délelőtt megbotránkozást okoztak azzal, hogy az ő szemináriumaikban (értsd: gyűléseiken) nem divat versekkel előállni. A „megbotránkoztatást” részletesebben megismerhetjük a Képzőtársaság jubileumi emlékkönyvéből, amelyben természetesen az összes egymással feleselő-vitatkozó emlékezés és beszámoló szövege megjelent. Következett ez a Képzőtársaság (és az egész református kollégium) szabadelvűségéből: a sokat emlegetett „szabadon tenyészik” iskolai jelszónak megfelelően mindezek egymás mellett elhangozhattak, és nyomtatásban is megjelenhettek, tanári vagy igazgatói” cenzurára” egyáltalán még csak nem is gondolt senki. A millenium-kori öregdiák emlékezéséből: „A munkás-tagoknem írtak birtokpolitikai, társadalompolitikai, jogbölcseleti és nemzetgazdasági cikkeket. Nem pedig azért, mert nem értettünk hozzá. Nem értenek ehhez a Képzőtársaság mai tagjai sem... Írtunk... kisebb dolgozatokat, elbeszéléseket,...dalt, ódát, himnuszt, románcot, elégiát, balladát, szatírárt és mindenekfelett szerelmes verset...Szerelmesek voltunk pedig különösen mindig valakibe...Megismertük pedig őket a március 15-i ünnepélyeken...Az ünnepély után következett a táncmulatság. Ott bemutatkoztunk, megismerkedtünk az édesanyák... szigorú felügyelete alatt...szerelmesek voltunk a fülünk hegyéig...a nagy szerelemnek ki kellett valahogy törnie...Nem volt más mód: verset írtunk...De az is igaz ám, hogy ame-

lyik...16-19 éves diáklegényke csak egyszer is meg nem próbálja a versírást, ritkán lesz abból valamire való ember...”

Közelebb volt a reformkori ifjúsághoz újra felerősödött művelődésvágyával a Képzőtársaság harmincas évekbeli és a centenáriumi rendező diáksága, akikre a püspök-öregdiák rosszalló megjegyzése vonatkozott. Az Eötvös Collegium akkori széniorának emlékezéséből: „A mi nemzedékünk legjobbjait már ifjú éveikben olyan kérdések foglalkoztatták melyek évtizedekkel előbb még a legkomolyabb felnőttek számára is jórészt ismeretlenek voltak... A versírók száma hihetetlenül lepadt... Divatba jöttek az előadások. Áttekintő tájékozódást akartunk... Tudom, izgatottan lestük a Tanut és a Választ. Feleletet vártunk és kaptunk is... új szempontokat, szélesebb látóhatárt... Bartók és Kodály munkásságának ismertetésére díszgyűlést rendeztünk... Kodolányi még meg sem írta könyvét Finnországról: köztünk már volt, aki finnül tanult, és finnekkel levelezett. Kiváncsiak voltunk szomszédainkra s Európa távolabbi tájaira. Volt, aki a szlovák költészetet... ismertette, mások nyugati útjaikról adtak számot... Kevesebbet verseltünk, ... de többfelé tekintettünk és többet tanultunk... S mert pápai diákok voltunk, hittük, hogy a megnövekedett veszélyek között ugyanaz a ... magyar szellem szorong és aggódik bennünk, ami száz évvel ezelőtt elődeink lelkét hevítette.”

Hasonlókat mondott a jubileumi év főtítkára is: „Volt képzőtársasági tagjainkkal a kapcsolatot a Kolleégiumi Lapokkal tartottuk fenn... ez évben hét száma jelent meg, köztük egy kétnyelvű, finn és magyar szám... Jelentős helyet kapott lapunkban többek között a népi gondolat és a magyar népdal. E munkánk visszahangjaként Kodály Zoltán küldte meg nekünk egy kis füzetét sajátkezű aláírásával... Sok gondot fordítottunk könyvtárunkra, mert hiszen tagjaink önképzése nagy részben innen indult ki... megindult a nagymértékű könyvbeszerzés... Érdekes kívánság volt, hogy könyvtárunk szerezz be nyelvkönyveket,...be is szereztünk orosz és francia nyelvtant (A német és az angol kötelező tantárgy volt a gimnáziumban.)... Pályatétteleinket úgy igyekeztünk kitűzni, hogy (a pályázók)... kénytelenek legyenek egyéni meglátásaikat és tapasztalataikat felhasználni a kidolgozásnál...: Dalol a falum'(mit, hogyan, mikor és kik? – Hogyan gyógyítanak falumban?)” A díjnyertes dolgozat nyerte meg Németh László tetszését és a hallgatóság nagy tapsát.”...a munka a rendes gyűléseken folyt... A gyűléseinken résztvevők száma ötven és nyolcvan körül mozgott, de volt olyan gyűlésünk is, ahol 230-nál is többen voltunk.” (400 részvételre jogosult diákból, ebből kb. 50 teológus, 100 kereskedelmista, 250 gimnazista.) „Gyakran vitáztunk gyűléseinken... Gyakoriak voltak a tudományos előadások... Legtöbb gyűlésen szavalatot is hallgottunk... Verses munkát keveset írtak tagjaink, mindössze ötöt, azok közül is csak egyet fogadott el a Képzőtársaság, a többi félretételre ajánlotta,” „Március 15-ével kapcsolatban nehéz kérdés volt,...mit is adjunk elő? S a Bábkán mellett döntött a választmány, amelyet kemény munkával gyakoroltunk be, s amelyet négyszert telt ház előtt adtunk elő.”

„Válhatlan” vitatkozások, „eszmezsurlódások”

Azt is megjegyezte még a főtítkár, „hogy az idén nem a Képzőtársaság rendezte meg a szokásos március 15-i táncmulatságot.” Mind a színdarab, mind a bár a századvég hagyománya, s az összekapcsolás fő érve volt, hogy a bál bevétele fedezi a drága jelmezkölcsönzést. A jubileumi választmánynak viszont az volt a véleménye, hogy stílustalan, s ezért nem illő egész napos ünneplés és a Bánk bán után reggelig táncolni a Griff szálló tangófényes báltermében. Legyen tehát, javasolták, különválasztva a kettőt, és a bált vagy farsangban, vagy majálisként rendezze meg a Képzőtársaság; semmi esetre a nagy ünnepnapon, hiszen Petőfi sem úgy képzelte el a Nemzeti dal utolsó versszakában, hogy az unokák majd bált rendeznek és táncra perdülve emlékeznek rájuk. A „hagyománytisztelő” és a „gyökereket féltő” iskolavezetés végül úgy döntött, hogy minden más időpontban csak éjfélig lehet diákbál, a reggelig való mulatás csak március 15-én dukál (másnap igazgatói szünnap volt). Ezzel eldőlt a kérdés. A diáktömegek (vagy: tömegdiákok) nem törődtek a stílustalansággal és más „magas” elvekkel, hanem a reggelig való bálozás lehetőségéhez ragaszkodtak, s leszavazták a választmányt, amely inkább

lemondot, de az elveiből nem engedett. Sok izgatott tárgyalás után végül azzal a kompromisszummal ért véget a „kormányválság”, hogy a tanári kar külön bálbizottság alakítására adott engedélyt, s beleegyezett, hogy ne a Képzőtársaság rendezze a bált, de a választmány – a botrány elkerülése végett – a már kész ünnepi műsort a honvédemlékműnél, Petőfi és Jókai diákkori lakóházánál az ifjúság felvonulásával együtt – mint minden évben – szervezze meg, s a Bánk bánnal fejezze be a maga ünnepségsorozatát.

A Bánk bán ismételt sikeres előadásai miatt nem volt szükség a bál jövedelmére, sőt a színelőadás jövedelméből a társaság többet ajánlhatott fel az árvízkárosultaknak, mint a bálbizottság a bálból, amelyről a Képzőtársaság választmánya tüntetően távolmaradt. Ezzel szolidaritást is vállalt szép számú katolikus diáktársukkal, akik sohasem vehettek részt a nagy diákbálon (ez is szerepelt a vita érvei között), lévén március idusa már böjti időszak. Így követte a királyi hatalommal is dacoló reformkori elődök hagyományát a Képzőtársaság a maga autonómiáját védelmezve. (Jókai írja egyik visszaemlékezésében, hogy a Képzőtársaság külön kis reszpublika volt a nagy iskolában, s az is maradt 1948-i megszüntetéséig.)

Korszerű-e a szakhoz nem kötött „tudvágy”?

Mondhatná ezek után valaki, hogy talán ma már mind a társaságok, mind az önképzőkörök csupán a pedagógia- és művelődéstörténet számára érdekesek, mert az önképzőköröket is olyan régen betiltották, hogy felélesztésükre bármelyik néven sincs sok remény. Különböző helyük nem betöltetlen a mai iskolában, hiszen csakhamar helyükre léptek, és azóta is több-kevesebb eredménnyel működnek a szovjet mintára létrehozott „korszerű” szakkörök, mint ezt az Új magyar lexikon (1961) – a betiltásról mélyen hallgatva, a történeteket lényegében meghamisítva közli az önképzőkör címszónál (V.k.329.): „A felszabdulás után az önképzőkörök szerepét az iskolai szakkörök vették át, amelyek szervezett formák között elégítik ki a meggyorsult társadalmi és technikai fejlődés következtében jelentkező igényeket és különösen a tanulók növekvő természettudományos és technikai érdeklődését is.” Nem szól arról e rövid szócikk, hogy azok a bizonyos igények a diktatórikus pártállam részéről jelentkeztek: az törekedett itt is „szervezett formák között” a maga világképét az ifjúságba belesúlykolni. A feltétlen szakosodás, idő előtt egy szűk, kizárólagos irányban való tájékozódás, a „falanszter-szemlélet” kétségtelenül jobban megtalálta a neki megfelelő „szervezett formát” a szovjet eredetű szakkörben, mint a magyar múltú önképzőkörökben, amelyekben – helyenként évtizedek óta – működtek már szakosztályok is, valószínűleg a nagy példakép, a Magyar Tudományos Akadémia osztályainak mintájára. A nagy egészen belül tehát azelőtt is megvolt a külön csoportosulásra a lehetőség szakosztály formájában. Azt mondja az Értelmező kéziszótár, hogy a szakosztály: „egyesületben a szakterület egy-egy ágával foglalkozó osztály”. Ha tehát igény mutatkozik a tizenévesek közt bizonyos szakosodásra is, annak meg kellene az önképző társaságok általunk ajánlott szakosztályai az eredetében, történetében, kötelező szemléletében rossz emlékeket ébresztő szakkör-rendszer fenntartása nélkül is.

Az önképző társaságok minden irány felé nyitott tájékozódó készségükkel jelmondatot is találhatnak maguknak Madách-Ádám falanszterbeli szép és büszke kijelentésében: „Mi a tudvágyat szakhoz nem kötők, Átpillantását vágyjuk az egésznek!” Hiában mondja – letorkollni akarván Ádámot – a falanszter rendje fölött őrködő tudós: „Ez helytelen. Kicsinyben rejlik a nagy, Olyan sok a tárgy, s létünk oly rövid.” Ismeretünk szerint a legnagyobb tudósokra ma is Ádám átpillantás-vágya jellemző: szabad idejükben szívesen foglalkoznak (néha egészen magas szinten) a választott szakjuktól távolabb álló tudományokkal, ismeretekkel; szívesen gyakorolják magukat amatőrként különböző, ifjú korukban megkedvelt és begyakorolt művészetekben. Merénylet – szerintem – az ifjak művelődése ellen olyan „szervezett formák” erőltetése, amelyek beszűkítik tájékozódásukat. A diktatórikus, tekintélyelvű, parancsuralmi hatalomnak természetesen a falanszter az eszményképe, amelyben Michel Angeo is „széklábat farag”, mégpedigolyat, amely megfelel az előírt sablonnak. Ezt a falansztert és tudósát esetünkben az egyirányban leszűkített szakkör és az irányító tanár képviseli. Erről ugyancsak a bolsevista korszak hírhedt

lexikona tudósít a szakkör címszónál (VI.k.159.): Elmélyíti a különböző tantárgyak anyagát a nagyobb érdeklődést mutató tanulóknál... Vezető tanár irányítja.”

A vita a tanári irányításról nem újkeletű. Karácsony Sándor beszélt a pápai Képzőtársaság centenáriumán arról, hogy a tanárelnök csak néhányszor jelent meg évente diák-kori önképzőkörük heti gyűlésesein (a debreceni kollégiumban), és hozzáfűzte: „Jobb volt ez a forma, amelyből az öreg hiányzott, az akkortájt szélben divatozó másik formánál, ahonnan a fiatalok hiányoztak, mert hiszen azokat a felügyelő tanár állandó személyes jelenléte, megfellebbezhetetlen végső döntési joga legtöbb esetben a heti három másikat megfelelő heti negyedik irodalomtörténet órává fagyasztotta.” (Ocsudó magyarság, 1942., 489.) Az ilyen bizony „irodalmi szakkör” volt, ha önképzőkörnek hívták is. Mert a szakkör lényege, mint a szovjet iskolából való importálása után bebizonyosodott, s mint a neve is mutatja, hogy a szaktanár a kötelező tanyanyagon túl is tovább irányítja a diákokat a szakismeretekben, tanmenetet állít össze számukra. Még akkor is csak különóra sikeredhet a szakkörből, ha nincs is olyan tantárgy a tanrendben, vagy csak többfelé szétosztva létezik a tananyagban, mint pl. a honismereti szakkör tárgya, amely egyébként véleményem szerint – többféle tárgyával a legközelebb állhatott (megfelelő tanár-vezető esetén) az önképzőkörrel (önképző társaságról) alkotott elgondolásunkhoz, illetve azok régi megvalósulásához. Ezért már akkor is legrokonszenvesebb volt számomra a szakkörök között, amikor még nem tudtam, hogy ez a – régi szabad és sokirányú diáktársaságokra legjobban hasonlító – szakkör nem volt benne abban a „fejtágító” füzetben, amelyet a minisztérium adott ki 1952-ben pedagógusok számára (Az ifjúsági szervezetek munkája az iskolában – A szakköri munka kérdései.). Annak idején enm olvashattam, bár már akkor foglalkoztam – közvetlenül betiltásuk előtt – az önképzőkörök kérdésével (vö. Gondolatok az önképzőkörrel, Köznevelés, 1948.nov.1. 4.évf.21.sz.531-533.) és a reformkori diáktársaságok történetével (Önképzőkörök a negyvennyolcas forradalom előtt, Valóság, 1947. aug.-szept.3.évf.8-9.sz. 639-643.). A szellemi szabadság „megrögzött” és elkötelezett híveként ugyanis a debreceni egyetem másik három ifjú oktatója társaságában 1950 tavaszától éves börtönbüntetésemet töltöttem. (Mint az ügyész mondta, „szellemi eszközökkel meg akartuk dönteni az államrendet”, s ez – szerinte – súlyosabb bűn volt, mint ha aláaknáztuk volna az egyetem szép épületét.)

Műveltségem eddigi hiányát (a szakköröket illetően) most pótolva, még határozottabban állítom, hogy a jó önképzőkörök, de még inkább a reformkori önképző társaságok épp a fordítottjaként képviselték elvben és gyakorlatban annak, amire a szakköröket meghonosítók szánták. Semmiképpen nem léphetett tehát amazok helyére, hanem parancsuralmi módszerekkel kiszorította őket iskoláinkból. Hogy mi volt a lényege a régi, reformkori önképzésnek, arról Karácsony Sándor ilyeneket mondott a diákok által nagy tetszéssel fogadott, már említett előadásán Pápán: „Mindenütt ott találunk egy-egy professzort, rendszeren a legkörülrajongottabbat...akik az ifjúságot lelkesítik és dolgoztatják...A különféleképpen elnevezett önképzőkörök mindenütt egyformán mesterek és tanítványaik egymáshoz viszonyulásai, mindössze annyi a különbség, hogy a leckeórákon a mestert illeti elsősorban és legfőképpen a szó, az önképzőkörökben a tanítványokat... Az igazi önképzőkör ... formája és lényege szerint egyaránt: a probléma megvitatása a mester és tanítványai közt. Mert mi is a diák voltaképpen?...Professzorainak két lábon járó, reinkarnálódott kételye saját legjobb tudásának minden időkre érvényes volta felől... A tudomány fejlődésének a garanciáját az igazi professzori lélek nem munkatársainak engedelmis fejbólogatásában, hanem azok becsületes kételyében látja. A ... diák nem papagáj, nem szajkó, nem gramofon, hanem... vívópártnér egy nagyon komoly mérkőzésben...”

A királyi helytartótanács és századunk tekintélyelvi nevelési-oktatási rendszerei egyaránt féltek az ilyen vitatkozó, az ifjúság akarata és nem a vezetők parancsai szerint működő diáktársaságoktól, a diákok önképzésére, nem pedig kiképzésére épülő egyesületektől. Mert az ilyesmi – mint már idéztük – „könnyen tévutakra vezethet”, a diákokat „valódi rendeltetésüktől elvonja”.

Ez a „valódi rendeltetés” minden parancsuralmi nevelési rendszer szerint az, hogy mire a diák felnő, egyéniség és akarat nélküli, kellőképpen „gleichschaltolt”, engedelmis fogaskerek legyen a nagy gépezetben. Ehhez az említett miniszteriumi füzet szerint a leghelyesebb az élenjáró szovjet példa követése. Történelmi visszapillantásában így foglalja

össze az 1952-ig nálunk e téren lezajlott „korszerű” változásokat: „A magyar ifjúságot – panaszolja – egészen 1950 júniusáig nem sikerült szilárd, tömör, egységes, a párt közvetlen irányítása alatt működő szervezetben összefogni.” A Kommunista Párt ugyan „már közvetlenül a felszabadulás után” igyekezett létrehozni a magyar ifjúság egységes, demokratikus szellemű (?) szervezetét, de ez különböző „reakciós” erők, mint pl. a „jobboldali” szociáldemokraták nyomán (mert, ugye, „a magyar nép nagy tanítója” ebből sem hiányozhatott) megalakult az egységes DISZ (amely 1956 után, eldobva a demokratikus függetlenséget, nyíltan KISZ-szé, azaz a nevében is kommunista ifjúsági szövetséggé változott.) „A DISZ – olvashatjuk – a Komszomolt tekinti példaképének.” A DISZ többek között „azt a fontos feladatot kapta a párttól”, hogy vezesse az úttörő mozgalmat, majd a szakkörök szervezését is.

Persze „az ellenség nálunk is megpróbálta az ifjúságot szembeállítani a párttal”. Itt szó esik a népi kollégiumok „eltévelyedése”-ről, amelyek – nyilván a régi, évszázados kollégiumi hagyományokra emlékezve – bizonyos diákautonómiát óhajtottak megvalósítani. Ezért meg is kapják a füzet szerzőjétől az „anarchista, burzsoa, pedológikus” jelzőket, hiszen Révai „elvtárs” is világosan megmondta, hogy az ifjúsági autonómiát a pedagógusoknak kell alárendelni. (Őket pedig a parancsuralmi rend következő képcsőjén állóknak, föl egészen az önálló gondolatok kiirtásán éberem őrködő legfőbb pártvezetésig – tehetjük hozzá mi, akik megtapasztalhattuk, láthattuk, hogyan működött ez a szigorú, függetlenséget, egyéniséget nem tűrő, kontraszelekciós rendszer.) Bőven árulkodik erről a szóban forgó dokumentum is a szakkörök szervezéséről, módszereiről szólva: „Az ifjúságot át kell hatnia a felszabadító szocialista Szovjetunió iránti határtalan odaadásnak, a Sztálin elvtárs iránti mély tiszteletnek, szeretetnek és hűségnek”.

A szakkörök céljait a DISZ vezetősége a következőképpen határozta meg: „Az ifjúság tanulmányi színvonalának emelése, az iskola oktató-nevelőmunkájának elmélyítése.” A szakköri munka „megismerteti a tanulókkal a Szovjetunió élenjáró, haladó tudományát...erősíti őket „az ellenséges ideológia, a klerikális reakció elleni harcban.”” A történelmi szakkör a marxista-leninista világnézetre való nevelést mélyíti el. Ez azonban a vezető tanár szilárd marxista-leninista világnézetét... tételezi fel.”

És így tovább, oldalkon keresztül. Az ifjúság által kezdeményezett önképzésről szó sem esik. Mindent a felnőttek terveznek, irányítanak, számonkárnek, minősítenek. Márpedig szabad, független, önálló ifjak nevelődését ilyen „ifjúsági” körökben nem lehet elérni. Egyáltalán: független, önálló egyéniségek, állampolgárok csak olyan iskolákban és ifjúsági egyesületekben nevelődnek, amelyek diák és tanár kölcsönös egyéniség-tiszteletén alapulnak. Az ebben a füzetben leírtak és a valóságban is megvalósítottak alapján csak gondolkodásra képtelen, ahhoz nem szokott, örökké parancsokra, eligazításra váró alattvalók alakulhatnak a diákokból, szabad állampolgárok nem.

Reméljük, hogy most újra az ifjúság szabad társulásainak a világa felé tartunk, bár még sokan vannak, akik központi kezdeményezésre és irányításra várnak. Bátorítanunk kellene tehát az önálló kezdeményezéseket. Ezeknek a sorába beleillik, s ezért feltámasztható – szerintünk – a kétszáz éves önképző társasági hagyomány is. Csak lelkes, az ifjúságot szolgálni hajlandó tanárelnökök kellene hozzá, akik Tarczy Lajoshoz hasonlóan „mint ifjúság barátai” engednek az ifjak felkérésének; és talán az ifjak között is akadnak „némely lelkesebbek”, akik szívesen alakítanak ilyen, szabad szellemi alkotásokra és „eszmezsurlódásra” is teret nyitó, az ifjúság közös önművelésére alkalmat adó társaságokat.

De miért gondoljuk, hogy az évtizedek óta megszokott szakkörök nem képesek arra, hogy ilyen fajta szabad diáktömörüléssé váljanak? Miért tartjuk fontosnak, hogy az évszázados elnevezésekkel jelöljük őket, s még az önképző társaságon belül is az esetleges szakosodást szakosztálynévvel neveznök, csak hogy a szakkör megszűnjék?

Először is, érzésünk szerint – mint erről már volt szó – komolyabb név a társaság, mint a kör, a szakosztály, mint a szakkör minden egyéb körülménytől eltekintve is. De szerintünk nem hanyagolható el az sem, hogy a szavaknak nemcsak jelentésük van, hanem használatuk történetével összefüggő hangulatuk, jelentéstöbbletük is. Ahogy a társaság szó a történelmünknek talán legszebb korszakát, a magyar reformkort juttatja eszünkben, és lehetőséget ad a rá való hivatkozásra is (200 éves múlt nagy erőforrás és nagy példatár

lehet a mai ifjúság számára is); ahogy az önképzőkör a kevésbé dicséretes millenium-kori önáltató, „rózsaszín szemüvegű” világot is eszünkbe juttatja; ugyanúgy a szakkör név óhatatlanul felidézi a fentebb elmondottakat, a szovjet példától kezdve az ocsmány diktatúra magasztalásán keresztül a tekintélyelvi nevelés formáiig mindent. Ha azt szeretnők elérni, hogy mai magyar ifjak szabad és szabadságszerető állampolgárokká váljanak, akkor olyan diákközösségek alakítására kell biztatnunk őket, amelyek még nevükben se emlékeztessenek az elmúlt évtizedek tekintélyelvi, szovjetmintájú szakköreire, hanem ráilljenek Németh László Pápán elmondott szavai: „ebben a körben annyira vagy, amennyire csinálsz, képviselsz, alakítasz valamit. Az önképzőkör (az általunk ajánlatott régi-új elnevezéssel: önképző társaság) az iskolai élet nagy közös aulája, ahol a terhét hordó, érdeklődő, kutató diák önálló szellemmé egyenesedik.”

BODOLAY GÉZA

Pedagógiai pszichológia

Általános iskolai tanulók környezetvédelemmel kapcsolatos attitűdjeinek vizsgálata

Vizsgálatom célja, hogy megtudjam, mennyit tudnak a gyerekek a környezetvédelemről, illetve mennyire érzik szükségesnek azt. Vizsgálatomat a budaörsi Monoskola 4-5-6-7. osztályos tanulói között végeztem. Ebbe az iskolába, ami magániskolaként működik, és fenntartását a havi kb. 85 000 forintos tandíjból fedezi, főleg budaörsi szülők gyermekei járnak. A szülők nagyobb része vállalkozó, illetve szellemi szabadfoglalkozású, csekélyebb részük valamilyen nagyvállalatnál tölt be vezető beosztást. A vizsgálat a kis létszámú osztályok miatt csupán 30 tanulót érintett az alábbi megoszlásban: 7 negyedikes, 5 ötödikes, 10 hatodikos, és 8 hetedikos tanulót. A gyerekektől 3 kérdéscsoportban kértem név nélküli, írásbeli választ. A feltett kérdések kiválasztásánál az is szempont volt, hogy a negyedikesek éppúgy megértsék, mint a hetedikesek, ezért tűnhetnek egyszerűeknek.

A feltett kérdések a következők voltak:

1. Írd le, neked miért fontos a környezetvédelem! (A hangsúly erősen a *neked* szón van, és ezt meg is mondtam a gyerekeknek)
2. Mit tanultál erről az iskolában, és mit hallottál erről otthon?
3. Szüleid védik-e a környezetet? Hogyan? Mit tehetnél te a környezetedért, és megteszel-e mindent?

A válaszokat az alábbi szempontok alapján értékeltem:

- mennyire személyes élményekből táplálkoznak a válaszok;
- az otthoni, szülői hatás, vagy az iskolában tanultak formálják jobban ebben a témában a gyerekek érzékenységét;
- mennyire szemlélik átfogóan a környezetvédelem problémáját, vagyis mennyire globális a környezetszemléletük;
- mennyire érzik a környezetvédelem cselekvő részesének magukat;
- mekkora a gyerekek ezzel kapcsolatos realitásérzéke.

A személyes élmények

Az elolvasott válaszokból kitűnik, hogy a gyerekek személyes élményeiket a szülőkkel együtt lebonyolított hosszabb-rövidebb séták és kirándulások alkalmával szerzik, azoknál